

Prof. dr hab. Janusz Czebreszuk
Wydział Archeologii
i Polski Instytut Archeologiczny w Atenach
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Opinia dotycząca osiągnięcia naukowego będącego podstawą ubiegania się o stopień
doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie archeologia
oraz innych form aktywności badawczej, organizacyjnej i dydaktycznej

dr. Anny Rauba-Bukowskiej

Ogólna prezentacja sylwetki naukowej Habilitantki

Dr Anna Rauba-Bukowska jest absolwentką Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Pracę magisterską w dyscyplinie archeologia, napisaną w Instytucie Archeologii UJ pod kierunkiem prof. dr hab. Ewdoksii Papuci-Władyki i obroniła w 1998 roku. Tytuł pracy był następujący: „Wotywnie figurki Kurotrofos na Cyprze w okresie archaicznym i klasycznym”.

Po napisaniu magisterium dr A. Rauba-Bukowska zdobyła miejsce na studiach doktoranckich na Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie, gdzie obroniła doktorat w 2007 roku. Promotorem był prof. dr hab. inż. Maciej Pawlikowski a recenzentami prof. dr hab. Janusz Kruk i prof. dr hab. inż. Tadeusz Ratajczak. Doktorat powstał w dziedzinie nauk o Ziemi, w dyscyplinie geologia. Miał następujący tytuł: „Charakterystyka mineralogiczno-petrograficzna ceramiki z epoki wczesnego neolitu z wybranych stanowisk w okolicy Krakowa”. Habilitantka jest więc uczennicą prekursora polskich badań nad technologią ceramiki pradziejowej z użyciem metod mineralogicznych.

Po kilkuletniej przerwie, w 2014 roku, dr A. Rauba-Bukowska rozpoczęła pracę w Instytucie Archeologii i Etnologii PAN, Ośrodek Archeologii Gór i Wyżyn w Krakowie. Od 2021 roku pracuje tam na stanowisku adiunkta.

Dorobek dr A. Rauba-Bukowskiej ma charakter interdyscyplinarny. Pod względem merytorycznym jest jednoznacznie archeologiczny. Habilitantka podejmuje bowiem

problemy badawcze dotyczące przeszłych społeczeństw, głównie neolitycznych, w jednym z kluczowych wymiarów kultury, jakim było w pradziejach wytwarzanie przedmiotów z gliny. Natomiast pod względem metodologicznym i metodycznym wykorzystuje Ona, poza archeologiczną, także wiedzę z zakresu nauk o Ziemi, głównie geologii i mineralogii.

Warto więc już na początku podkreślić, że dr A. Rauba-Bukowska zajmuje się problematyką, do której optymalnie przygotowała się swoim wykształceniem. Jest aktualnie najlepszą specjalistką o największym doświadczeniu badawczym w polskiej archeologii w kwestii dotyczącej technologii produkcji ceramiki.

Dorobek naukowy dr A. Rauba-Bukowskiej jest bardzo obszerny i praktycznie w całości poświęcony powyżej wzmiankowanym zagadnieniom. Obejmuje on 29 artykułów w czasopismach, 44 rozdziały w monografiach zbiorowych oraz redakcję jednego tomu i współautorstwo jednej monografii zbiorowej. Zdecydowana większość tych prac powstała po obronie doktoratu.

Pod względem merytorycznym prace autorstwa Habilitantki dotyczą zwłaszcza epoki neolitu: od kultur cyklu wstęgowego przez kulturę pucharów lejkowatych, amfor kulistych po kulturę ceramiki sznurowej. Sięgają też poza wymienioną epokę, do późniejszych etapów pradziejów (epoka brązu i żelaza) aż po wczesne średniowiecze. Dotyczą także garncarstwa społeczeństw z regionów znajdujących się w krajach na południe i wschód od głównych obszarów Jej zainteresowań (takich jak: Chorwacja, Mołdawia, Rumunia, Słowacja, Ukraina i Węgry).

Ocena publikacji wchodzących w skład osiągnięcia, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce

Z wzmiankowanego wyżej, pokaźnego dorobku, dr A. Rauba-Bukowska wybrała dziewięć prac do swojego osiągnięcia habilitacyjnego, które zatytułowała „Technologia i ewolucja wytwórczości najstarszej ceramiki w dorzeczu górnej Wisły w świetle badań petrograficznych. Rola kontaktów międzyregionalnych.”

Dzieło to jest kontynuacją problematyki doktoratu. Wszystkie składające się na nie publikacje są napisane w języku angielskim. Osiem artykułów opublikowano w czasopismach, w większości w „Sprawozdaniach Archeologicznych” (A1, A7, A8 i A9), ale także w m. in. „Vegetation History and Archaeobotany” (A3) i „Archeologické rozhledy” (A4). Tylko jedna publikacja pochodzi z monografii zbiorowej wydanej w Holandii (A6) w

wydawnictwie Sidestone Press, które koncentruje się na druku prac archeologicznych. W sumie 6 publikacji składających się na dzieło wydano w Polsce a 3 za granicą. Ponadto w przypadku dwóch prac (A5 i A7) Habilitantka jest jedynym autorem. Pozostałe są wieloautorskie, niemniej jednak, w oparciu o załączoną do wniosku dokumentację (oświadczenia współautorów), w każdej z omawianych publikacji udział dr A. Rauba-Bukowskiej był kluczowy merytorycznie. Jeden z artykułów wchodzących w skład dzieła [A1] prezentuje znaleziska, które tworzyły też bazę źródłową doktoratu [A1:68], a mianowicie materiały ze stanowiska Brzezina 17 i Targowisko 11.

W obszernym, liczącym niespełna 50 stron autoreferacie, Habilitantka rekapitułuje wiedzę zebraną w dziewięciu pracach składających się na dzieło. Problematyka w nim podjęta jest niezmiernie istotna dla pradziejów ziem polskich, dotyczy bowiem genezy wytwórczości ceramicznej w kluczowej pod względem archeologicznym części naszego kraju, jakim jest dorzecze górnej Wisły. Kluczowej także pod tym względem, że właśnie tam ceramika pojawia się najwcześniej.

Ceramika jest dla archeologów podstawowym narzędziem do poznania kultury przeszłych społeczeństw. Wynika to nie tylko z - często podnoszonego - faktu, że materiał ten przeważa w reliktach, jakie pozostawili po sobie nasi pradziejowi poprzednicy. To jest ważne, ale nie najważniejsze. Istota tkwi w wadze kulturowej ceramiki w społeczeństwach pradziejowych, zasadniczo innej/większej niż w czasach nam bliższych. Ceramika w pradziejach, jak cała kultura materialna, była kluczowym nośnikiem wartości genetyczno-kulturowych, definiowała poszczególne społeczności. W najwcześniejszych etapach adaptacji ceramiki również technologie jej produkcji odgrywała istotną rolę dla szeroko rozumianej kultury. Habilitantka słusznie na takiej właśnie podstawie/hipotezie buduje swoją narrację: produkcja ceramiki, w tym także jej cechy technologiczne, niewątpliwie odgrywała ważną rolę w ponadregionalnej cyrkulacji cech kulturowych oraz w kształcie powiązań genetycznych.

Warty uwypuklenia jest całościowy paradygmat działań Habilitantki. Wychodząc z przytoczonej wyżej hipotezy głównej, dr A. Rauba-Bukowska zadbała w kolejnym kroku o odpowiednio dużą bazę źródłową, zarówno jeśli chodzi o liczbę stanowisk, jak i analizowanych naczyń i ich fragmentów. W dalszej kolejności został zastosowany zintersubiektywizowany model metodologiczny, w którym metody mineralogiczne (jak analiza szlifów cienkich) połączone są w jedną całość z metodą obserwacji makroskopowych i są wspomagane odpowiednimi testami statystycznymi. Jest to w dużym stopniu autorskie podejście metodologiczne Habilitantki, które sprawdziło się już w wielokrotnym/wieloletnim zastosowaniu dla licznych stanowisk z Środkowej Europy.

Ten model na każdym etapie prac jest konfrontowany z aktualnymi standardami światowymi. Świadczy to, że Habilitantka wchodzi w skład ekskluzywnego grona specjalistów tworzących te standardy w nauce międzynarodowej.

Opierając się na powyższych podstawach źródłowo-metodologicznych, dr A. Rauba-Bukowska wyróżniła najpierw siedem typów mas ceramicznych w garncarstwie kultury ceramiki wstęgowej rytej (KCWR). W dalszej kolejności owe siedem typów skorelowała z trzema grupami funkcjonalnymi naczyń. Rozwijając swoje badania Habilitantka ujawniła istotne prawidłowości przemian technologiczno-stylistycznych ceramiki społeczności KCWR, które dokonały się w trakcie całego rozwoju tej kultury archeologicznej. Należy do nich m. in. rekonstrukcja przemian w stosowaniu domieszki organicznej w ceramice KCWR. Polegały one na odchodzeniu od używania tej domieszki, powszechnej w najstarszej (I) fazie tej kultury. Był to proces powolny, ale stabilny, trwający przez cały okres rozwoju KCWR. Na przełomie fazy II i III (tzn. ok. 5100 przed Chr.) Habilitantka zanotowała kolejną zmianę w technologii ceramiki KCWR. Została wówczas wprowadzona domieszka szamotu ceramicznego. Tę innowację dr A. Rauba-Bukowska zinterpretowała jako efekt więzi kulturowych ze społecznościami kręgu wschodniolinearnego (Alföld Linear Pottery Culture), oraz z grupą żeliezowską na Słowacji.

Badania dr A. Rauba-Bukowskiej wykazały ponadto, że w doborze surowców (glin i ilów) do produkcji ceramiki istotny był też czynnik kulturowy. Garncarze z KCWR nie zawsze wybierali złoża glin położone najbliżej od danej osady. Jeszcze ważniejsze znaczenie ma hipoteza dotycząca kulturowej wagi domieszki organicznej/roślinnej, która zdaniem Habilitantki w żaden sposób nie wpływa na polepszenie jakości produkowanych naczyń. W Jej opinii domieszka ta sugeruje silne przywiązanie do tradycji pierwszych rolników naddunajskich, z których wywodziły się społeczności KCWR. Jest to hipoteza bardzo prawdopodobna, choć nie wyklucza ona - moim zdaniem - dyskusji na temat technicznej wagi omawianej domieszki. Czy, przykładowo, domieszka roślinna nie mogła stabilizować masę ceramiczną na etapie lepienia naczyń?

Z badań dr A. Rauba-Bukowskiej wynika też ważna teza genetyczna: w pakiecie kulturowych wyznaczników związanych z powstaniem KCWR niewątpliwie były też konkretne cechy technologii ceramiki (jak chociażby domieszka organiczna/roślinna).

Wszystkie to obserwacje poczynione przez Habilitantkę pokazują wielowymiarowe powiązania najwcześniejszego garncarstwa z kulturą, na - nie tylko technologiczny - ale także kulturowy wymiar tej dziedziny wytwórczości. Co więcej, ustalenia oparte na przemianach reguł garncarstwa korelują się - Jej zdaniem - ze zmianami widocznymi w

innych dziedzinach życia społeczności KCWR, na przykład wynikającymi z cyrkulacji surowców kamiennych.

Dzieło habilitacyjne dr A. Rauba-Bukowskiej pobudza także do wielorakich przemyśleń intelektualnych, w tym polemicznych. Już we wstępie Autoreferatu (s. 6) wspomina Ona o tym, że technologia ceramiki funkcjonowała w różnych skalach społecznych, także w „skali gospodarstwa domowego”. Byłoby jednakże ważne, by to słuszne ogólne stwierdzenie w kolejnych częściach Autoreferatu było skonkretyzowane do realiów wczesnoneolitycznych: jak zdefiniować „gospodarstwo domowe” w KCWR?

Z kolei na str. 15 Autoreferatu w zdaniu, w którym Autorka stwierdza, że Jej model jest stosowany przez innych badaczy, nie ma żadnych przywołań bibliograficznych, które by tę tezę potwierdzały.

Podstawą do ważnej dyskusji o społecznym wymiarze zmian w technologii produkcji ceramiki jest przywoływane już odkrycie Habilitantki, że przez cały okres istnienia KCWR trwał proces odchodzenia od domieszki organicznej (m. in. s. 19). Trwał on więc ok. 450 lat, co przelicza się na ok. 18 pokoleń. Na ile była to więc zmiana konstatawana tylko przez archeologów a na ile mogła być zauważana przez ówczesnych? Jakie mechanizmy (społeczne? ideologiczne?) mogły regulować tak długotrwałą i kierunkową zmianę reguł wytwarzania ceramiki? W tym kontekście można zacytować zdanie ze strony 23 Autoreferatu: „Możliwe jest również, że nowe sposoby mogły być przez twórców przejmowane stopniowo w mniej uświadomiony sposób.” i opatrzyć ten cytat pytaniem: „Co Autor miał na myśli?”

Mam jeszcze jedno pytanie do Habilitantki, które dotyczy powodów pominięcia na liście badanych cech technologicznych systematycznej analizy sposobów wykończania powierzchni naczyń, która to cecha jest powszechnie zaliczana - i słusznie - do sfery technologicznej.

W podsumowaniu tej części opinii chciałbym stwierdzić, że przedłożone przez dr A. Rauba-Bukowską dzieło habilitacyjne jest wybitnym osiągnięciem dla rozwoju dyscypliny naukowej archeologia we wszystkich wymiarach (merytorycznym, źródłowym i metodologicznym).

Ocena innych form aktywności badawczej, organizacyjnej i dydaktycznej

Dorobek naukowy dr A. Rauba-Bukowskiej - jak zaznaczyłem na wstępie - jest jednorodny (studia nad znaczeniem technologii ceramiki w społeczeństwach pradziejowych) ale też

bardzo bogaty i obejmuje, poza wydzielonym przez Nią dziełem habilitacyjnym (najstarsza ceramika nad górną Wisłą), wiele innych zagadnień. Można by z niego wydzielić jeszcze kilka innych „dzieł habilitacyjnych”, jak chociażby kwestia przemian w garncarstwie w trakcie całej epoki neolitu na Wyżynie Małopolskiej, czy porównanie statusu kulturowego garncarstwa w różnych regionach ziem polskich w trakcie neolitu lub jeszcze szerzej: temat obejmujący przemiany w garncarstwie od początków neolitu do końca epoki brązu na ziemiach polskich.

W dorobku dr A. Rauba-Bukowskiej bardzo bogato prezentuje się wymiar współpracy z innymi instytucjami niż Jej miejsce pracy, zarówno w realizacji projektów jak i odbytych staży.

Habilitantka uczestniczyła w realizacji 37 grantów(!), w tym jednego zagranicznego. Były one głównie fundowane przez NCN, ale także przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. We wszystkich z nich Habilitantka pełniła funkcję wykonawcy. Należy też podkreślić, że na początku swojej kariery realizowała grant promotorski, finansowany jeszcze przez KBN (poprzednik NCN-owskiego Preludium). Oficjalnie kierownikiem tego grantu był Jej promotor, prof. dr. hab. inż. Maciej Pawlikowski, ale realnie to właśnie Ona kierowała projektem i zakończyła go z powodzeniem obroną pracy doktorskiej.

Dr A. Rauba-Bukowska współpracowała z kilkunastoma instytucjami naukowymi w kraju i za granicą. W większości z nich współpraca ta obejmowała również staże (głównie kwerendy) w Polsce i wielu innych krajach (m. in. we Francji, Austrii, Czechach, na Słowacji i Węgrzech oraz w Belgii i Niemczech). Były to głównie staże krótkoterminowe. Wykonała kilkadziesiąt ekspertyz specjalistycznych dotyczących mineralogii ceramiki dla instytucji naukowych, muzeów ale także i dla firm specjalizujących się w komercyjnych badaniach wykopaliskowych. Wszystko to świadczy o stałym, głębokim i pełnym pasji zaangażowaniu Habilitantki w pracę naukową.

Bogata jest także aktywność sympozjalna dr. A. Rauba-Bukowskiej. Brała udział w ponad 35 konferencjach (23 za granicą). Tylko 3 miały miejsce w czasie przed doktoratem. Na 22 z nich przygotowała co najmniej po jednym referacie w języku angielskim.

Wyliczone przez Habilitantkę dane naukometryczne są następujące. Liczba cytowań wg Web of Science - 71, wg Scopus - 166 i wg Google Scholar - 416. Indeks Hirscha jest następujący: wg Web of Science 4, wg Scopus h-indeks – 7 i wg Scholar h-index - 12. Pokazują one szeroką światową recepcję dorobku Habilitantki, mimo tego, że charakter dyscypliny, którą głównie uprawia jest humanistyczny.

Dorobek organizacyjny i dydaktyczny dr A. Rauba-Bukowskiej jest ograniczony z dwóch powodów. Pierwszym była długa luka w zatrudnieniu (lata 2007 - 2014), która miała wpływ na oba analizowane tu kierunki aktywności. Drugą przyczyną był fakt, że po tej przerwie znalazła zatrudnienie w instytucji nieuniwersyteckiej (instytut w Polskiej Akademii Nauk), co uniemożliwiło Jej rozwój aktywności dydaktycznej. Niemniej jednak w zakresie organizacyjnym należy podkreślić, że od 2017 roku jest sekretarzem redakcji „Sprawozdań Archeologicznych”, najważniejszego aktualnie czasopisma archeologicznego w Polsce.

Podsumowanie i wniosek

Dr A. Rauba-Bukowska jest z wykształcenia archeologiem i geologiem. Jej aktywność naukowa koncentruje się na badaniach ceramiki społeczeństw pradziejowych, prowadzonych z zastosowaniem metod mineralogicznych. Jest niewątpliwie najlepszą w Polsce specjalistką w tym zakresie. Wykazuje się bogatym dorobkiem publikacyjnym oraz aktywnością sympozjalną i współpracą o szerokim międzynarodowym zakresie. Brała udział w realizacji kilkudziesięciu projektach pozyskanych w procedurze konkursowej. Współpracowała z wieloma instytucjami naukowymi w Polsce, jak i za granicą, gdzie odbywała swoje staże badawcze. Przedstawione przez dr A. Rauba-Bukowską dzieło habilitacyjne jest poświęcone najstarszym etapom wytwórczości w glinie na ziemiach południowo-wschodniej Polski, dotyczy więc bardzo ważnego zagadnienia merytorycznego dla dyscypliny archeologia. Niewątpliwie ma ono wybitny charakter pod względem naukowym.

Dr. Anna Rauba-Bukowska swoim dorobkiem, w szczególności dziełem habilitacyjnym, a także aktywnością w realizacji projektów badawczych i staży naukowych wypełnia w całości wymogi ujęte w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce” (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.) odnośnie starań o stopień naukowy doktora habilitowanego. W pełni popieram więc Jej aplikację w tym względzie i wnioskuję o dopuszczenie doktor Anny Rauba-Bukowskiej do kolejnych etapów procedury nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie archeologia.